KÄSIKIRJA

Toimenpide-esityksiä sujuviin koulusiirtymiin Lapissa

KOONNEET
Rauna Rahko-Ravantti, Minna Körkkö, Merja Paksuniemi

KÄSIKIRJA

Toimenpide-esityksiä sujuviin koulusiirtymiin Lapissa

KOONNEET
Rauna Rahko-Ravantti, Minna Körkkö,
Merja Paksuniemi

ISBN 978-952-484-977-7

Lapin yliopisto,
Kasvatustieteiden tiedekunta
Rovaniemi 2017
Paino: Lapin yliopistopaino
Kuvat: Marko Junttila & Iiro Rautiainen

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

Euroopan unioni

Alkusanat 6

Opintien sujuvaksi – hankkeen keskeiset tulokset 9

Toimenpide-esitykset 15

Kielelliset lähtökohdat 15

Siirtymät sujuviksi – Siirtymävaiheen ohjauksellisia tekijöitä koskevat toimenpide-esitykset 17

Sosioemotionaalinen oppimisympäristö, kaverisuhteet ja perhe tukena – koulumenestystä parantavat toimenpiteet 19

Lisätietoa tueksi 21

Lähteet

Alkusanat

Opintie sujuvaksi – selvityshankkeen tavoitteena oli tuottaa tietoa, jonka avulla voidaan tukea etnisiin ryhmiin kuuluvien oppilaiden siirtymää peruskoulusta toisen asteen opintoihin sekä tuoda esille kohdejoukkoon kuuluvien kokemukset siirtymävaiheesta ja esittää ratkaisumalleja, joiden avulla siirtymään saadaan sujuvuutta. Hankkeeseen osallistui 40 saamelais- ja maahanmuuttajaoppilasta.

Tässä käsikirjassa esittelemme toimenpidesuosituksia hankkeessamme saadun tiedon valossa. Toimenpidesuositukset perustuvat hankkeessa julkaistuun raporttiin Opintie sujuvaksi Lapissa[1]. Hankkeen aineistonkeruuseen, tutkimusosioon ja raportin kirjoittamiseen osallistuivat Minna Körkkö, Sari Niemisalo, Merja Paksuniemi, Rauna Rahko-Ravantti ja Maiju Saarreharju. Hankkeen tulokset esitetään kootusti Siirtolaisuusinstituutin julkaisemassa kirjassa Opintie sujuvaksi Lapissa jossa hankkeen tulosten lisäksi alan asiantuntijat nostavat esille keskeisimpiä teemoja. Opintie sujuvaksi Lapissa – teoksessa Nuorten maahanmuuttajien aineiston keräsivät, analysoivat ja raportoivat Minna Körkkö ja Sari Niemisalo (ks. Körkkö & Niemisalo, Maahanmuuttajaoppilaiden siirtymät perusopetuksesta toi-

[1] Körkkö, Minna, Paksuniemi, Merja, Niemisalo, Sari & Rahko-Ravantti, Rauna. (toim.) (2017): Opintie sujuvaksi Lapissa. Turku, Siirtolaisuusinstituutti, Julkaisuja 6.

> *Opintie sujuvaksi – selvityshankkeen tavoitteena oli tuottaa tietoa, jonka avulla voidaan tukea etnisiin ryhmiin kuuluvien oppilaiden siirtymää peruskoulusta toisen asteen opintoihin.*

sen asteen koulutukseen Lapissa, 45–67), aikuisten maahanmuuttajien aineiston analysoivat ja raportoivat Maiju Saarreharju ja Merja Paksuniemi (ks. Saarreharju & Paksuniemi, "Koska siitä saa hyvän elämän", 69–95) ja saamelaisnuorten opintietä käsittelevän aineiston analysoi ja raportoi Rauna Rahko-Ravantti (ks. Rahko-Ravantti, Saamelaisnuorten opintie Lapissa, 97–113). Kirja on luettavissa osoitteessa: http://www.migrationinstitute.fi/files/pdf/julkaisuja-sarja/Opintie-sujuvaksi-Lapissa-Siirtolaisuussinstituutti-J6.pdf

Esitämme kiitoksemme hanketta rahoittaneelle Euroopan sosiaalirahastolle, Lapin ELY -keskukselle sekä Lapin yliopistolle. Kiitämme hankkeessa haastateltuja henkilöitä ja yhteistyötahoja, ilman teitä tätä selvitystä olisi ollut mahdotonta toteuttaa. Kiitoksemme esitämme myös hankkeen muille työntekijöille arvokkaasta työpanoksesta, jonka he ovat antaneet. Kiitämme myös ohjausryhmän jäseniä asiantuntijuudestaan hankkeen aikana.

Rovaniemellä 16.2.2017
Rauna Rahko-Ravantti, Minna Körkkö ja Merja Paksuniemi

Opintien sujuvaksi – hankkeen keskeiset tulokset

Saamelaisnuoret

- Osa nuorista näki saamen kielen merkityksellisenä oman tulevaisuutensa kannalta. Kaupungeissa asuvat saamelaisnuoret olivat haaveilleet hakevansa saamelaisalueelle toisen asteen opintoihin.

- Kaupungeissa asuvat saamelaisnuoret olivat haastatteluhetkellä tyytyväisiä omaan kouluunsa ja kavereihinsa. He olivat kuitenkin kokeneet tulleensa joskus tai useasti kiusatuksi tai syrjityksi saamelaisuuden takia.

- Saamelaisalueella toiselle asteelle siirtyminen on erittäin merkityksellinen prosessi ja oppilaat valmistautuvat yhteishakuun jo 7. luokan alkaessa.

- Yhteishakuvalintoihin vaikutti ensisijaisesti nuoren oma kiinnostus, mutta huomioon otettiin myös perheen näkemys sekä joissain tapauksissa taloudellisen resurssit, esimerkiksi mahdollisuudet oman asunnon hankintaan vieraalla paikkakunnalla.

- Saamelaisalueen ulkopuolella asuvat nuoret haaveilivat asumisesta saamelaisalueella. Osittain tämän haaveen mahdollistajana toimi saamenkielen taito ja sen myötä avautuvat työmarkkinat.

- On tärkeää, että saamenkielen opetusta annetaan Lapissa muuallakin kuin pelkästään saamelaisalueella, sillä se säilyttää kosketuksen juuriin ja mahdollistaa paluun, vaikka paluu hyppäisi muutaman sukupolven yli.

- Saamelaisnuoret saapuvat kaupunkeihin hyvin erilaisesta ympäristöstä ja kulttuurista. Uudella paikkakunnalla oppilaitoksen pitäisi pystyä tarjoamaan tukea saamelaiselle kulttuuri-identiteetille, jotta siirtymä ei muodostu oppilaalle liian raskaaksi ja suureksi ja johtaisi opintojen keskeyttämiseen.

Nuoret maahanmuuttajaoppilaat

- Nuorten maahanmuuttajien toisen asteen yhteishakuvalintoihin vaikuttaa eniten nuorten oma kiinnostus koulutusalaa kohtaan. Perusopetukseen kuuluvan TET-harjoittelun merkitys nuorten koulutusvalintoihin on varsin vähäinen.

- Suomen kielen taito on tärkein maahanmuuttajanuorten koulutuksellista siirtymää edesauttava tai estävä tekijä: Hyvä suomen kielen taito edistää nuorten koulusuoriutumista ja kaverisuhteiden muodostamista ja mahdollistaa hakeutumisen haluttuun toisen asteen koulutukseen. Heikko kielitaito aiheuttaa vaikeuksia koulussa ja ajoittaisia hankaluuksia kommunikoinnissa valtaväestön oppilaiden kanssa. Heikosti suomen kieltä hallitsevat oppilaat eivät välttämättä hakeudu haluamaansa toisen asteen koulutukseen, koska eivät usko kielitaitonsa riittävän koulussa menestymiseen.

- Vuorovaikutus suomenkielisten oppilaiden kanssa tukee maahanmuuttajataustaisten oppilaiden suomen kielen oppimista. Nuorten sosiaalisten suhteiden rakentamiseen koulussa olisi hyvä kiinnittää huomiota.

- Maahanmuuttajanuoret tarvitsevat eriasteista tukea koulunkäyntiinsä. Kaikilla nuorilla ei ole peruskoulun päättyessä riittäviä kielellisiä tai akateemisia valmiuksia, joiden turvin he voisivat hakeutua toisen asteen ammatilliseen peruskoulutukseen tai lukiokoulutukseen. Näille oppilaille siirtymävaiheen koulutus, kuten valmentava koulutus, voi olla hyvä vaihtoehto.

- Opinto-ohjaajilla on suuri merkitys maahanmuuttajanuorten koulutuksellisten siirtymien onnistumisessa. Opinto-ohjaajien tehtävänä on varmistaa, että nuoret tekevät koulutusvalintoja riittävän tiedon varassa.

- Maahanmuuttajaperheiden vanhemmat voivat osallistua aktiivisesti lastensa koulunkäyntiin vain, jos he hallitsevat suomen kielen. Kaikkien perheenjäsenten tulisi oppia riittävä suomen kielen taito.

- Osa maahanmuuttajanuorista näkee tulevaisuutensa olevan Etelä-Suomessa. Syynä tähän on eteläisen Suomen paremmat opiskelu- ja työnsaantimahdollisuudet.

Aikuiset maahanmuuttajaoppilaat

- Aikuisten maahanmuuttajien toisen asteen yhteishakuvalintoihin vaikutti kiinnostuneisuus alaa kohtaan, tulevaisuuden suunnitelmat jatko-opiskelusta, työllistymismahdollisuudet ja lähipiirin kokemukset ja neuvot. Työharjoittelun tärkeys koettiin enemmän suomen kielen oppimisen välineenä kuin työllistymisen tai koulutusvalintojen kannalta.

- Mahdollisuus jatkaa opintoja ammattiin jota on harjoittanut jo kotimaassaan, on pieni. Merkittävimpiä syitä ovat suomen kielen osaamattomuus sekä halu päästä nopeasti työelämään.

- Tutkimukseen osallistuvien tulevaisuuden suunnitelmiin kuului toive työllistymisestä ja elämän jatkamisesta Pohjois- tai Etelä Suomessa. Tämä tukee ajatusta siitä, että panostamalla koulutukseen, panostetaan samalla tulevaisuuden työntekijöihin Suomessa.

- Suomen kielen osaamattomuus toimi esteenä osan lukio-opinnoille, sillä pääsy lukioon edellyttää opiskelijalta vahvaa opetuskielen taitoa. Aikuisena Suomeen muuttaneiden henkilöiden pääsy korkeamman asteen koulutukseen on rajattua.

- Koulun tarjoama opetuksellinen tuki koettiin riittäväksi. Opettajat toteuttivat eriyttämistä opetuksessaan.

- Perheen tuen ja avun merkitys oli opintojen etenemisessä suuri. Perheenjäsenten heikko suomen kielen taito ja kouluja käymättömyys olivat rajoittavia tekijöitä tuen saannissa.

- Oma myönteinen asenne vaikutti positiivisesti oppimiseen ja tällä oli merkittävä vaikutus opintojen etenemisessä.

- Siirtymävaiheessa saatu tuki opettajilta ja opinto-ohjaajilta oli merkityksellisessä asemassa. Siirtymävaiheen tukitoimiksi kaivattiin myös muuta tukea, kuten: useiden harjoittelupääsykokeiden tekemistä, siirtymävaiheessa olleiden opiskelijoiden vierailut, joiden aikana he kertovat omista kokemuksistaan ja opiskelusta peruskoulun jälkeen.

- Suomen kielen harjoittelu koulun ulkopuolella koettiin tarpeelliseksi ja toiveena oli myös vuorovaikutus kantasuomalaisten kanssa.

- Opiskelun tueksi koulupäivän ulkopuolella kaivattiin säännöllistä läksykerhomahdollisuutta, sillä kotitehtävien tekeminen oli paikoin haasteellista eikä onnistunut.

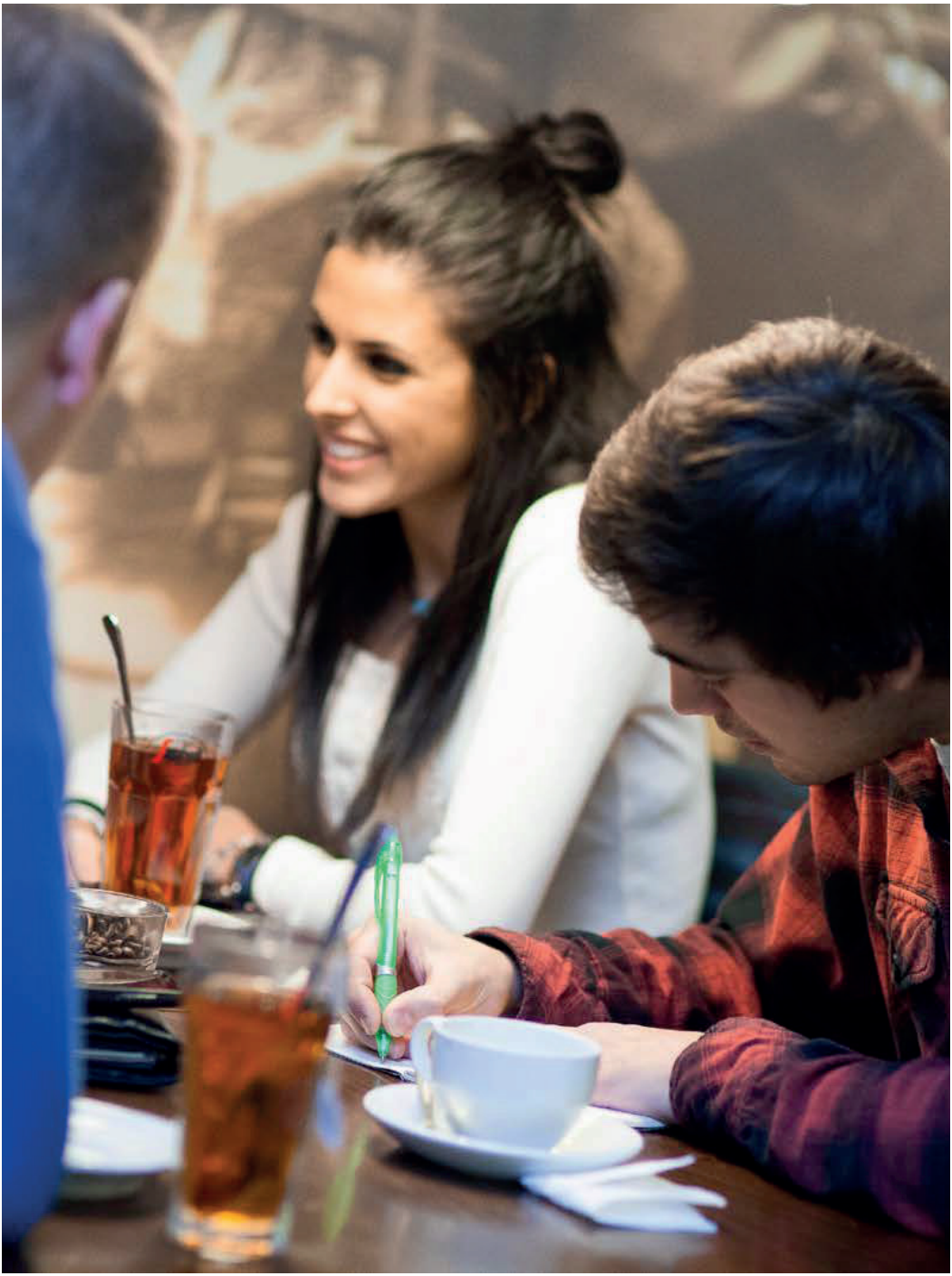

Toimenpide-esitykset

Kielelliset lähtökohdat

Saamen kielen tukeminen

Saamelaisnuorten kohdalla siirtymän luonteesta tekee erityisen se, että toisella asteella mahdollisuus opiskella saamenkielellä pienenee tai loppuu kokonaan. Saamen kielet ovat uhanalaisia ja saamen kielen säilyminen tarvitsisi koko yhteiskunnan tukea.

- Mahdollistetaan koko peruskoulun opiskelu saamenkielellä.
- Lisätään saamen kielen opetusta ammatillisissa oppilaitoksissa ja lukiokoulutuksessa.
- Mahdollistetaan saamen kielen opiskelu koko Lapin alueella.

Suomen kielen taidon tukeminen

Suomen kielen osaaminen vaikutti yhtenä merkittävämpänä tekijänä maahanmuuttajaoppilaiden koulusiirtymiin kaikissa ikäryhmissä. Suomen kielen taito on tärkeä tekijä myös suomalaiseen yhteiskuntaan integroitumisessa ja kotoutumisessa sekä kaverisuhteiden solmimisessa.

- Tuetaan oppilaita yksilöllisesti suomen kielen oppimisessa koko koulupolun ajan.
- Tukiverkoston, kuten perheen, suomen kielen taitojen osaamista vahvistetaan.
- Pyritään myötävaikuttamaan kaverisuhteiden saamiseen kantaväestön keskuudesta.
- Mahdollistetaan suomen kielen harjoitteleminen myös koulun ulkopuolisessa toiminnassa ja järjestetään toimintaa eri harrastusmahdollisuuksien parissa.
- Esitetään yhtenä vaihtoehtona kielitaidon kartuttamiseen maahanmuuttajaoppilaille tarkoitettuja 10. luokkia, jolloin edellytykset päästä halumaansa toisen asteen opintoihin mahdollistuu.
- Annetaan mahdollisuus tehdä pääsykokeiden harjoittelukokeita riittävän usein.
- Tehdään valmiit sanastot, joista on hyötyä toisen asteen opinnoissa ja tulevassa ammatissa.
- Suunnitellaan kursseja, joissa edesautetaan suomen kielen taidon kehittymistä tuleva oppilaitos, kuten lukio, huomioiden.
- Järjestetään opintovalmiuksia parantavia kursseja toisen asteen opintojen alussa.

Siirtymät sujuviksi – Siirtymävaiheen ohjauksellisia tekijöitä koskevat toimenpide-esitykset

Nivelvaiheeseen käytetään resursseja, mutta siitä huolimatta siirtymävaihetta peruskoulusta toiselle asteelle hankaloitti tai esti muun muassa valmentavan koulutuksen puute, vähäinen yhteistyö siirtymävaiheen oppilaitosten välillä ja oppilaitosten maantieteellinen sijainti. Nuoret kaipasivat lisää yksilöllistä tukea, ohjausta, huolenpitoa, neuvoa ja aikuisen vahvistusta siitä, että ensisijainen oppilaitosvalinta oli oikea. Osa oppilaista kaipasi vielä lisätietoa eri koululutusmahdollisuuksista peruskoulun jälkeen, jotka tukisivat heidän valintaprosessia ja valmistumista toiveammattiin. Osa olisi halunnut vielä lisäaikaa miettimiseen, ennen suuren päätöksen tekemistä opintojen jatkamisen suhteen. Tuen saaminen on riippuvainen käytössä olevista resursseista, mistä voi seurata alueellista eriarvoisuutta. Haasteena opintojen vuoksi muuttavien saamelaisnuorten kohdalla oli usein uuteen kulttuuriin sopeutuminen ja sen normien oppiminen. Maahanmuuttajaoppilaiden intergroituminen perusopetuksen ryhmiin koettiin toisinaan haasteelliseksi. Haasteena opintojen vuoksi muuttavien saamelaisnuorten kohdalla on usein uuteen kulttuuriin sopeutuminen ja sen normien oppiminen.

- Tarjotaan oppilaalle mahdollisuus yksilölliseen ohjaukseen.
- Esitetään 10.luokan mahdollisuutta, mikäli oppilas tarvitsee lisäaikaa päätöksen tekemiseen.
- Lisätään oppilaille yksilöllisiä tukimuotoja.
- Toisen asteen yhteishakuun valmistaudutaan koko yläkoulun ajan.

- Vahvistetaan vertaistukitoimintaa, osallistetaan vanhemmat prosessiin ja lisätään jo siirtymävaiheen kokeneiden oppilaiden kokemusten jakamista mentoritoiminnan kautta.
- Lisätään TET-harjoittelun ja oppilaiden jatko-opiskelu toiveiden välistä yhteyttä aloittamalla tulevaisuuden ja ammatin suunnittelu yläkoulussa hyvissä ajoin. Näin nuorille annetaan riittävästi aikaa tutustua eri ammatteihin ja koulutusaloihin, jotka ovat heille mielekkäitä.
- Kehitetään maahanmuuttajaoppilaiden kotoutumiskoulutuksessa suorittamia työharjoittelujaksoja, jolloin hyöty työllistymisen ja koulutuksen näkökulmasta maksimoidaan.

> *Peruskoulusta toiselle asteelle siirtymää hankaloittavat nivelvaiheen koulutuksen, kuten ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavan koulutuksen, puute ja maantieteellinen eriarvoisuus.*

Sosioemotionaalinen oppimisympäristö, kaverisuhteet ja perhe tukena – koulumenestystä parantavat toimenpiteet

Koulut ja niiden käytänteet usein todennäköisemmin uusintavat vallitsevia sosiaalisia käytänteitä. Valtakulttuurin dominoiva asema onkin tavallisempaa kuin kulttuurien yhteinen, oppimisen mahdollistava rajapinta. Tästä johtuen kouluissa kyetään ottamaan huomioon valtakulttuurista tulevien lasten, nuorten ja perheiden tarpeet, sillä ne ovat sopusoinnussa koulun arvojen ja toimintakulttuurin kanssa. Etnisistä vähemmistöistä tulevat lapset ja nuoret ovatkin tämän vuoksi koulusiirtymissä erityisen tehtävän edessä: he toimivat kahden makrosysteemin välimaastossa: vuoroin omassa kulttuurissaan kotona ja lähiyhteisössään ja vuoroin valtakulttuurissa ja molemmissa he toimivat toisen kulttuurin tulkkeina. Usein tämä tapahtuu myös melko itsenäisesti, sillä lähiyhteisöllä ei ole samanlaista mahdollisuutta tukea lasta ja nuorta koulunkäynnissä kuin valtakulttuurista tulevilla perheillä. Vanhemmilla ja muilla läheisillä ei välttämättä ole lainkaan omakohtaista kokemusta suomalaisesta koulusta ja koulujärjestelmästä, eivätkä he siksi ymmärrä esimerkiksi koulun vaatimuksia tai koulussa tapahtuvia asioita.

Perheen antaman tuen ja avun merkitys näyttäytyi merkittävänä tekijänä opintojen etenemisessä. Tämän vuoksi oppilaan koulusiirtymien onnistumisessa eri tahojen, kuten ympäröivän yhteisön, koulun ja perheen yhteistyö on tärkeää. Yhteisön ja koulun välinen kumppanuus edellyttää onnistuakseen kaikkien sidosryhmien ja paikallisen kunnallishallinnon jatkuvaa tukea.

- Huomioidaan kulttuurisensitiivisyys ja annetaan opetushenkilöstölle riittävästi tietoa ja välineitä eri kulttuuritaustoista tulevien oppilaiden yksilölliseen huomioimiseen.
- Annetaan riittävä tuki oppilaan kokonaisvaltaiseen kehittymiseen kiinnittäen huomiota oppisisältöihin, opetusmateriaaliin sekä koulun toimintaan ja muokataan niitä tarvittaessa.
- Lisätään joustavan kommunikoinnin edellytyksiä avoimuuden, välittämisen ja ihmisen erityisyyden ja yksilöllisyyden kunnioittaminen avulla.
- Koulutetaan mentoritoimintaan toisen asteen opiskelijoita, jotka ovat siirtymävaiheen kokeneet. Tehdään tästä pysyvä käytäntö.
- Kehitetään tarvittaessa koulun toimintakulttuuria ja toimintatapoja siten, että ne palvelevat koulun oppilaiden etnistä moninaisuutta ja hyvinvointia.
- Perustetaan koulunpäivän jälkeen toimivia läksykerhoja, joissa on mahdollisuus saada apua kotitehtävien tekemiseen.
- Osallistetaan perheenjäsenet koulunkäynnin tukemiseen ja yhteistyöhön koulun kanssa entistä tehokkaammin muun muassa koulussa toimivien vanhempainkerhojen kautta.
- Järjestetään maahanmuuttajataustaisten oppilaiden vanhemmille kielikoulutusta, jolloin heille annetaan paremmat edellytykset osallistua yhteistyöhön koulun kanssa.
- Tuetaan maahanmuuttajataustaisten oppilaiden ja suomalaisoppilaiden välistä vuorovaikutusta.
- Tuetaan eri etnisistä ryhmistä tulevien oppilaiden välisiä kaverisuhteita.

Lisätietoa tueksi

▼

Yhteishaku, koulutus, ammatinvalintatestejä:

https://opintopolku.fi/wp/fi/
https://www.studentum.fi/
http://www.infopankki.fi/fi/etusivu
http://www.mol.fi/avo/
http://www.uramyrsky.fi/Mansikkapaikka/index.html
http://samediggi.fi/nuorat/images/pdf_tiedostot/oahppoofela_fi_web.pdf

▼

Siirtymävaiheen koulutuksista:

http://www.edulappi.fi/fi/Nuorelle/VALMA
http://www.infopankki.fi/fi/elama-suomessa/koulutus/peruskoulun-jalkeen/lukioon-valmistava-koulutus

Lähteet

Körkkö, Minna & Niemisalo, Sari (2017): Maahanmuuttajaoppilaiden siirtymät perusopetuksesta toisen asteen koulutukseen Lapissa. Teoksessa M. Körkkö, M. Paksuniemi, S. Niemisalo & R. Rahko-Ravantti (toim.) (2017): Opintie sujuvaksi Lapissa. Turku, Siirtolaisuusinstituutti, Julkaisuja 6, 45–67.

Körkkö, Minna, Paksuniemi, Merja, Niemisalo, Sari & Rahko-Ravantti, Rauna (toim.) (2017): Opintie sujuvaksi Lapissa. Turku, Siirtolaisuusinstituutti, Julkaisuja 6.

Rahko-Ravantti, Rauna (2017): Saamelaisnuorten opintie Lapissa. Teoksessa M. Körkkö, M. Paksuniemi, S. Niemisalo & R. Rahko-Ravantti (toim.) (2017): Opintie sujuvaksi Lapissa. Turku, Siirtolaisuusinstituutti, Julkaisuja 6, 97–113.
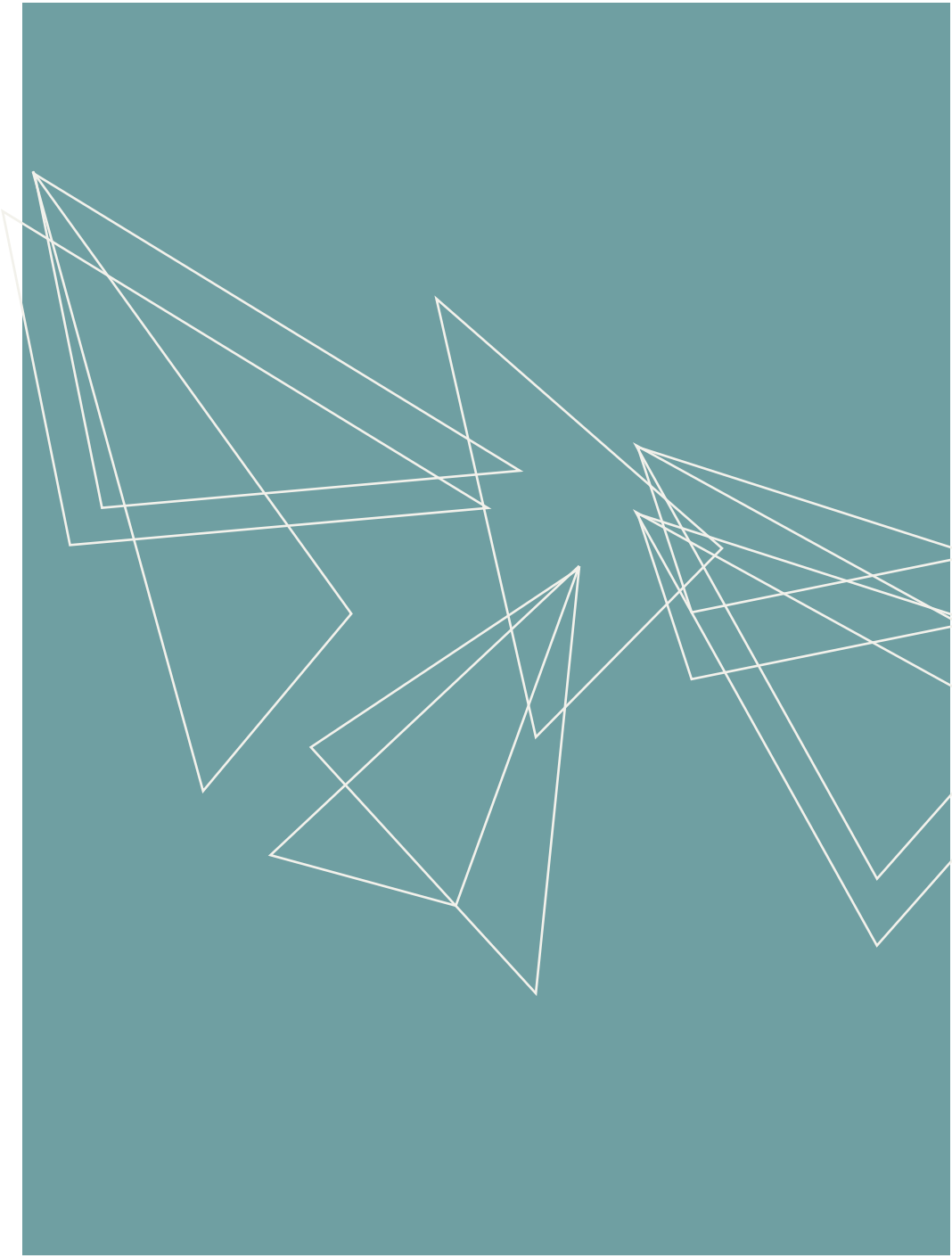
Saarreharju, Maiju & Paksuniemi, Merja (2017): ”Koska siitä saa hyvän elämän”. Teoksessa M. Körkkö, M. Paksuniemi, S. Niemisalo & R. Rahko-Ravantti (toim.) (2017): Opintie sujuvaksi Lapissa. Turku, Siirtolaisuusinstituutti, Julkaisuja 6, 69–95.